

sem magához. (Nem szeretett ugyanis semmit sem a neve alatt kiadni, mielőtt szakértővel át nem nézette.) Még csak ennyit fűzök hozzá: este 9-kor hozzáfogtam a munkához, mire legépeltem a szakjelentést, már éjfél is elmúlt. Amikor déli háromnegyed 12-kor átnyújtottam neki, megindultan mondta: „Nagyon köszönöm”. Az én szememben is könny csillogott. Ez volt az utolsó találkozásom vele.

Riporter: Elmondtam, tanúk, és írók szavaival, hogyan élt és halt Czapik Gyula egri érsek, amíg „történelem lett”.

MEDVIGY MIHÁLY

KORUNK KÉPZŐMŰVÉSZETÉNEK MŰZEUMA A VATIKÁNBAN*

A modern művészet VI. Pál pápával robbant be a Vatikánba. A posztimpreszszionista irányok, mint az expresszionizmus, a szürrealizmus, a szimbolizmus, az absztrakt, nonfiguratív vagy neoprimitív festészet, előzőleg hasztalan törekedtek volna vatikáni nyilvánosságra akár az ottani szent cselekmények színhelyein, akár a pápai palota termeiben. Azóta viszont jelentős fordulat köszöntött be. Elég csak végigésszünk a Szent Péter-templom nagy előcsarnokán, ahonnan a bazilika öt bronzkapuja nyílik, és máris tapasztaljuk. A középső természetesen ma is *Filarete* műve a XV. századból. Egykor a régi Szent Péter-templomot szolgáltatta. A tőle jobbra látható kettő még az egyházi törvénykönyvben, az 1279. kánonban szentesített, hagyományoszerű, tartózkodó ízlésre vall: „a hét szentség kapuja” *Venanzio Crocettitól* és a „szent kapu” bibliai jelenetei *Vico Consortitól*. A két baloldali kapu azonban már a tények útján, a szuverén pápai akarat erejével vág elébe a jogalkotásnak, és eléggé meg is hökkentheti a gyanútlan szemlélőt: „a halál kapuja” *Giacomo Manzú* műve (1964-ből), de még inkább az 1977-re elkészült legújabb kapu szárnyai, *Luciano Minguzzi* alkotásai az emberi kegyetlenség megdöbbentő ábrázolásaival és a torzképszerűen stilizált pápa- és püspökfejekkel.

Benn a bazilikában Szent Péter XIII. századi, *Arnolfo da Cambiónak* tulajdonított híres bronzszobra előtt *Bernini* oltármennyezetének szomszédságában már nem a megszokott hagyományos gyertyatartók emelkednek, hanem az *Egidio Guaroli*-féle modernekek. A bazilikán kívül, a déli udvaron áll Vatikán Állam legifjabb épülete, egy igen-igen korszerű alkotás, a tizenkétezer személyt befogadó vasbeton kihallgatási csarnok. 1971-ben avatták fel. Ugyanaz a *Pier-Luigi Nervi* tervezte, aki az olasz főváros két új sportpalotájával is megörökítette a nevét. A kihallgatási csarnok mennyezete óriás kagylóként borul a hullámozó tengerhez hasonlatos padló fölébe. A két nonfiguratív színesablak a magyar *Tóth Imre* — Amerigo Tot — műve; a hatalmas dobogót pedig, ahol az elmúlt években még *Raffaello* nagy Feltámadás-kárpitját láthattuk, most csaknem egész szélességében *Pericle Fazzininak* 1978-ban odahelyezett szoborcsoportja ékesíti, a megdicsőült Krisztus stilizált alakja, amint egy bronz erdő fái fölött lebeg.

De hadd említsünk még egy korszerű és célszerű építészeti alkotást a Vatikánban. A régi képtár XI. Pius pápa idejéből való újreneszánsz palotája mögött húzódik meg az egykori lateráni gyűjteményeket befogadó igénytelen külsejű vasbeton építmény. Még XXIII. János hozatta át 1963-ban a lateráni palotából a turistáktól ott csak gyéren látogatott három jelentős múzeum kincseit: XVI. Gergely pápa „profán múzeumát” (az ókori római szobrászat és építészet emlékeit), továbbá IX. Pius „keresztény múzeumát” (katakombai domborművekkel és ókeresztény sírládákkal), végül XI. Pius párját ritkító vallás-néprajzi gyűjteményét, amelyet annak idején a nagynevű *Wilhelm Schmidt* bécsi egyetemi tanár rendezett († 1954). Az elhelyezésükre szolgáló épület a három *Passarelli* építész-mérnök-fivér, *Vincenzo*, *Fausto* és *Lucio* tervei szerint készült. 1970-ben nyílt meg, 1975-ben pedig megkapta a

* A szerzőnek *Rómát látni* címu készülő könyvéből.

párizsi Cercle d'Études Architecturales (CEA) nagydíját mint eszményien sikerült múzeumépület. A régi múzeum-palotától eltérően nincs benne semmi felesleges hivalkodó pompa, elmúlt idők stílusait sem utánozza, ám benne minden egyes tárgyat egymást nem zavarva, levegősen, körüljárhatóan, nagyszerű természetes világításban mutatja meg a maga szépségét.

Az összes új létesítmények között mégis a legeslegutóbbi vezet: VI. Pál pápa „Modern Vallásos-művészeti Múzeuma”. Személyesen nyitotta meg hivatalba lépésének tizedik évfordulójára, 1973. június 23-án. Felavató beszédében maga a pápa hangoztatta az új intézmény jelentőségét, a kortársi művészet megbecsülését éppen a Katolikus Egyház központjában. Ötvenöt helyiségre terjed, mégsem kellett hozzá új épületet emelni. Az egykori Borgia-lakosztály termeiben kezdődik, majd a vatikáni épülettömb legrégebbi magjánál, III. Ince lakótornya mellett az úgynevezett Papagáj-udvar körül folytatódik, és messze elnyúlik a Király-terem és a Sixtus-kápolna alatt. A vatikáni múzeumokhoz tartozik, külön belépőjegy tehát nem kell hozzá. Megnyitása óta állandóan felkereshették a látóvalókhöz naponta odaözönlő többezres tömegek, köztük az 1975-ös szentév zárándokai, ha nem is mindannyian osztoztak a pápa ízlésében és a modern vallásos műalkotások fölöött érzett örömeiben — mint erre a lehetőségre VI. Pál kifejezetten utalt is a gyűjtemény megnyitásakor. Az új múzeum nem erőlteti rá magát a látogatókra. Akit nem érdekel, elkerülheti. Az amerikai és a japán turisták jó része csakis a „Sistine Chapel”-t óhajtja látni. Számukra rövid útvonal van kidolgozva, amely mellőzi még Raffaello stanzáit is. Ámde azoknak, akik minden érdemlegeset látni szeretnének, Michelangelo és Raffaello falképei mellett épp ez a XX. századi gyűjtemény jelentheti a harmadik nagy élményt.

A látogatást a pápai székház Borgia-tornyában, VI. Sándor pápa hajdani szobáiban kezdjük. Az „utána következő” pápák már csak néhány éven át lakták ezeket a helyiségeket, évszázadokon át karban sem tartották, sőt raktárnak használták. Így aztán pusztulásnak indultak a falak díszítő festései, amelyeket most sötétszürke szövet borít. Épségben maradtak viszont a magasban a félkörös vagy csúcsíves lunettákat kitöltő freskók, *Pinturicchió*nak és iskolájának remekei, továbbá a fényűzően díszített, igazi arannyal és a porrá őrölt „lapis lazuli” kékjével tündöklő mennyezetek. Ebben a fölséges kora-reneszánsz környezetben hangsúlyozottan érvényesülnek a falakon vagy a termek közepén kiállított modern műtárgyak. A belépőt elsőnek a keresztire feszített munkásember fogadja, amint kopott, szürke öltönyében ott függ egy lánban álló gyártelep magas kéményei előtt — *Ottone Rosai* nagy olajfestményén. Közvetlenül mellette *Rodin* Gondolkodójának egy példánya töpreng. De talán még elgondolkodtatóbb a művésznek „Isten keze” című kispasztikája: a Kézben egy maroknyi sár, amelyből már kibontakozóban van az első férfi és az első asszony ölelkező alakja, a házastársi szerelem, mint a Teremtő gondolata.

A gyűjtemény gazdag szobrászati anyagából kiemelkednek *Lucio Fontana* jellegzetes, szúrásra hagyott kerámiái, bronzai és csaknem kétszeres életnagyságú Madonnája, *Enrico Manfrini* zuhanó férfiaktja („Saul”), *Ivan Mestrovic* Pietája és Máriaja a kis Jézussal, *Floriano Bodini* két merészen kritikai realizmusú bronz szoborcsoportja: János pápa bíborosai körében. A kortárs olasz szobrászok sorában egész termet kapott *Francesco Messina*, akinek egyébként jól ismerjük egy remek fiúszobrát a budapesti Szépművészeti Múzeum modern szoborgyűjteményéből. Vatikáni bronzai közül is említésre méltó egy gyermekifjú Keresztelő János, két hasonlóan sűvölvény Dávid és egy kislányos tisztaságával igéző Viterbói Szent Róza. Csaknem egy egész termet elfoglalnak *Leio Scorzelli* falakat eltakaró bronz domborításai „A II. vatikáni egyetemes zsinat” címmel, egyik oldalt XXIII. János zsinati korszakának, vele szemben VI. Pálénak jelképes ábrázolása, a közepén pedig a Szentlélek eljövetele az első pünkösdkor. Saját kabinet jutott *Angelo Biancini* nagy kerámia-domborműveinek, amilyenek például „Szent Pál története”, jelenetek az evangéliumból, vagy VI. Pál pápa és Athenagorász pátriárka találkozása. Szobrászatunkat *Amerigo Tot* képviseli magyar-jézuskás „Csurgói Madonná”-jával és két nemes fogalmazású evangéliumi domborművel.

Felédhetetlenül az emlékezetünkbe vésődik a szobrász *Giacomo Manzù* műveinek együttese, a János pápa emlékére alkotott „Béke-kápolna”, a vatikáni palota legifjabb kápolnája, amely egyáltalán része a kortársi műalkotások múzeumának. Renne mindent Manzù tervezett, nemcsak a díszítő szobrokat, hanem a kelyheket, az oltárt és felszerelését, sőt még a térdeplőket is. Manzù baloldali elkötelezettsé-

gű művész volt, és már elvesztette keresztény meggyőződését. Jézusról és Mária-ról készített szobrai XII. Pius pápasága idején megróttá a Szent Offícium. Am XXIII. Janos évei lényegesen változtattak tekintélyén. A pápa nem azt hangsúlyozta, ami szétválaszt, hanem ez esetben is azt kereste, ami összekapcsol. Mind a ketten bergamoiak voltak, a pápa földműves, a művész szegény kisparos családból. Lélekben annyira közel kerültek egymáshoz, hogy a pápa bevezette a szó legszörcsabb értelmében vett magánlakásába is, és vele készítette portróját. A művész, akit magasrangú modelljének szüntelenül változó ackifejezése nem csekély próba elé állított, összesen hét szobrot mintázott XXIII. Jánosról. Közülük hármat még gipszöntvény-korukban megsemmisített, egy további pedig már a bronzba öntés után pusztított el. A maradék háromból a legelső a pápa magántükárának, *Loris Capovillának*, a jelenlegi lorettói érseknek tulajdonában van, egy másikat János volt velencei hívei kaptak a Szent Márk-templom számára, az utolsó, a legtöbbet mondó azonban éppen itt van, a Béke-kápolna oltárával szemközt. Manuá egyébként ott állt a haldokló pápa ágya mellett is. Ő készítette el aztán a halotti maszkot, sőt ezenfelül gipszlenyomatot vett a halott pápa jobb kezéről, és bronzba öntötte. Azt a kezét, amely egy rövid, de korszakot alkotó pápaság nagy korleveleit, a „Mater et Magistrá”-t és a „Pacem in terris”-t aláírta.

Kápolna-felszereléssel egyébként a kortársi múzeumnak egy másik szobácskájában is találkozzunk. Négy ókeresztény szabású, különféle színű miseruhával, amelyeket *Henri Matisse* tervezett a nevezetes veneci Szentolvasó-kápolna tartozékául. Közük kiváltképp a lángoló piros a megragadó. Ugyanitt láthatjuk *Matisse* oltárkeresztjét is a mondott kápolnából; továbbá a művész számos grafikáját.

Ami a modern festészetet illeti, külön-külön kabinetben vannak *Marc Chagall*, *Georges Rouault*, *Maurice Utrillo* és *Giorgio Morandi* művei. *Salvator Dalí* egy éppen nem hagyományos Angyali üdvözlés meg egy akvarell-oltárkép vázlat képviseli; *Emil Nolde* xilográfiákkal és egy akvarellrel, *Paul Klee*, *Vaszilij Kandinszkij*, *Georges Braque*, *Le Corbusier*, *Eduard Munch* egy-egy jellemző képpel szerepel, *James Ensor* szintén csak egygyel. *Karl Schmidt-Rottluff*nak egy festménye és számos grafikája (meg egy kisbronz) van kiállítva. *Giuseppe Capogrossi*tól egy nagyon reá valló, fésűsmintás nonfiguratív „Misztérium” látható. *Amadeo Modigliani*t csak egy rajz, *Paul Gauguin* egy színezett fafaragás (!) *Fernand Léger*t egy nagyméretű színesablak, *Pablo Picassó*t két halmintás kerámia tányér mutatja be. *Oscar Kokoschka* nevét egy igen jellemző rajz („A keresztrefeszített Krisztus és a gyermekek”) meg egy éppen nem, jellegzetes, derülátó-színezésű virágakvarell alatt olvassuk. Tartós érzelmi visszhangot kelt a mexikói *Siqueiros* vérbe fagyva is folséges Krisztus-Királya, az ír *Francis Bacon* kegyetlen változata Velazquez pápa-arcképéhez, és *Ramon de Vargas* nagy vászna: „A Boldogok”: két lehajtott fejű, hófehér hajú, olvasót morzsolgató öregasszony. Hasonlóan hat *Domenico Cantatore* olasz parasztlaszony-sziluetije, amint a vörös háttér előtt, egy gyertyák erdejé fölött énekelve elsiratja halottait. Erdemes egymással összevetnünk *Mirkónak* három változatban is megfestett Keresztrefeszítését. A véglegest *Martin Luther King* emlékezetének szentelte.

Az itáliai művész-kortársak között — a kiállított darabok számát tekintve — jelentős hely jut a közelmúltban, 1976-ban elhunyt *Corrado Cagli*nak. Számos mesteri grafikájában gyönyörködhetünk, de épp a Borgia-díszterem falán is függ három nagyméretű alkotása: egy mozaik („Krisztus és apostolai”), egy kárpit („Szent György”), és egy ókeresztény ikonfestő eljárást korszerűsítő enkauszтика, amelyen hőkezelés tapasztlja rá a falemezre a viaszos temperafestéket („Szentek és költők”).

Igen érdekes a délszláv művészeket bemutató kabinet, benne is kiváltképp *Ivan Lackovic* tudatosan primitívbe hajló, misztikus falu-ábrázolásai.

Az alkotásaikkal szerepelő művészek korántsem mind katolikusok, esetleg nem is mind keresztények. A gyűjtemény például három kabinetet is szentel a héber gondolatvilágot megjelenítő *Ben Shahn* művészetének. Egyébként a múzeum nevében olvasható „vallásos” megjelölést sem kell túl szigorúan vennünk. Az egyik kabinet sarkában például — egy kissé „elakasztva” — ott pompázik *Szinyei Merse Pál* jól ismert „Majális”-a, ámbar a 128x162,5 cm-es eredetihez képest csupán mintegy negyednagyságban (64x81 cm). Az aláírás és a katalógus szerint „Reggeli a gyepen”, *Félix Édouard Vallotton* műve, évszám nélkül. A svájci származású francia festő az úgynevezett *nabik* köréhez tartozott († 1925). Nem első-

rendű csillaga ugyan a francia festészet égboltjának, de jó mesterségbeli tudású, erőteljes művészegettség. 1873-ban, amikor Szinyei a Majális végleges változatával elkészült, Vallotton még csak nyolc éves fiú volt. Szinyei képét 1900-ban látta a párizsi kiállításon. Elismerésének és csodálatának beszédes jele, hogy lemásolta magának. Mesteri másolatokat különben egyéb rangos képtárakban is találhatunk; hogy mást ne mondjunk, Tiziano másolatait Raffaello képeiről a firenzei Pitti-képtárban.

A Vatikánban kiállított kortársi alkotások között azonban két másik magyar művész eredeti festményeire is rábukkanunk. *Hajnal János* négy nagy vászna a négy evangélista jelképes ábrázolása; *Hantai Simon* pedig két nonfiguratív festményével szerepel. Az utóbbiakat közös kabinetbe tették a japáni *Kengiro Azumá*-val. Ki tudja, talán mert a Hantai név is olyan távol-keletien hangzik...

Messze járunk attól, hogy az új múzeum értékeiről teljes beszámolót adjunk, vagy akár csak minden egyes kiemelkedő műre rámutassunk. Hiszen a gyűjteménynek félszázánál több helyiségében mintegy ötszáznegyven művet szemlélhetünk, kétszázötven jelenkori művész alkotását. Közülük a múzeum megnyitásakor, 1973-ban körülbelül kétszázán még életben voltak. Hogy pedig a raktár mily számos egyéb értékes darabot őriz, annak sokatmondó bizonyosága volt a Szent Péter-bazilika melletti tér déli oldalán álló épületszárnyban 1977 őszén megrendezett alkalmi kiállítás, Szent Pál apostol életét és tanítását megjelenítő képzőművészeti alkotásokból, köztük *Hajnal János*nak egy és *Amerigo Tot*nak két további művével.

HABÁN MIHÁLY VERSEI

Útközben kiásott verstorzó

*Nem a kilőtt nyíl egycélú iránya,
Inkább a sötétben szárnyra
Kapott lepke csapongása,
Kit sem a nap, sem a hold, sem a lámpa,
Csak a fény, a fény csodája
Emel az együtt hullámzó körtáncba.*

Intés

*Törvényeket nem alkothatsz.
Hamiskártyás fondorlattal
Nem is módosíthatod és
Nem tolhatod félre őket
Sem a magad, sem a mások
Rovására vagy hasznára.
Megbonthatatlan törvények
Kísérik minden lépésed.
Köréd feszülő hálójuk
Nyomhagyó rezzenésével
Szövődik sorsod. Figyeld hát
Beépített műszereid
Befogott nyomjelzéseit.
Megfejtésükre jól vigyázz:*

*Velük leszel szabad vagy rab.
Ne lázd! Alázd meg magad.
Az ember csak Isten felé
Nyitott. Ez léted törvénye,
Mely köt és fogva tart. Mégis
Szabadulásod egyetlen
Útja: hol fényivó lombod,
Hol lombító gyökered.
Csak Isten felé léphetsz ki
Magányosságod bűnének
Gyötrő börtönéből, csak így
Találhatod meg társaid.
Minden más út romlásba visz,
Vagy visszatér börtönödbe.*